

Akadeemilise Rahvaluule Seltsi kogumiskonverents

Välja piiritlemine: kus kohtuvad uurija ja uuritav?

28. novembril 2013 Tartus
Ettekannete teesid

Tartu 2013

Toimetajad: Andreas Kalkun, Merili Metsvahi, Ell Vahtramäe
Küljendus: Pille Niin
Kujundaja: Pille Niin
Trükk: Bookmill

Konverentsi korraldajad: Akadeemiline Rahvaluule Selts ja Eesti Rahvaluule Arhiiv

**EESTI
RAHVALUULE ARHIIV**

Konverents toimub Eesti Kirjandusmuuseumi saalis.
Konverentsi toetab Eesti Kultuurkapital

ISBN 978-9949-33-407-0 (trükis)
ISBN 978-9949-33-408-7 (pdf)

*Igal arhiivisalvestusel on oma sünnilugu - inimeste
kohtamine ja ühine pärimuse loomine arhiivi jaoks.
Kõigil kohtujatel on omalorda oma lugu
ja oma suhe loodava pärimustelstiga.*

Janika Oras

Eessõna

ARSi kogumiskonverents *Välja piiritlemine*. Kus kohtuvad uurija ja uuritav? on pühendatud 28. novembril juubelit tähistavale Janika Orasele.

Janika Oras on oma uurimustes juurelnud rahvaluulekogu ja lauliku suhte üle, seda nii folkloristide kogumispäevikuid kui ka omaenda välitöid analüüsides. Sarnaste uurimisküsimustega pistavad rinda ka ARSi selleaastasel kogumiskonverentsil osalejad. Milline mõtteline väli on see, kus osapooled kohtuvad ja kes paneb paika selle mängureeglid? Mismoodi mõjutab välitöid tegev uurija uuritavat kogukonda ja isikut? Millised uurimisküsimused mõlguvad mõttes vitsameetodi teemal doktoritööd kirjutaval folkloristil, kes läheb väljale koos sama distsipliini praktikuga? Missugus-tesse ohtlikesse olukordadesse võib välitöid tehes sattuda? Need on ainult mõned teemad, mida asuvad konverentsil lahkama ettekannetega esinevad kultuuri- ja keeleuurijad.

Merili Metsvahi

Konverentsi kava

- 9.15–9.30 hommikukohv, avasõnad
- 9.30–10.00 **Anu Korb** (ERA). Kirjades edastatud pärimusaines
- 10.00–10.30 **Reet Hiimäe** (TÜ). Folkloristi jälg pärimuskogukonnas
- 10.30–11.00 **Kristel Kivari** (TÜ), **Igor Volke** (Eesti Rahvusraamatukogu). Kohtumised tulnukatega: kolm vaadet kahele loole
- 11.00–11.30 kohvipaus
- 11.30–12.00 **Eva Sepping** (EKA). Kunsti ja antropoloogia piirimail: kohtumised “mittekohtades”
- 12.00–12.30 **Marika Alver, Kalle Keskrand, Julius Kits, Mihkel Reha, Ave Taavet** (EKA). Eesti Kunstiakadeemia XXXVI soome-ugri uurimisreis Narva ja Leningradi oblastisse: piirist ja piiritusest
- 12.30–13.00 **Helen Plado** (TÜ), **Kristel Uiboaed** (TÜ). Petserimaa setode keelt kogumas
- 13.00–14.00 lõunavaheaeg
- 14.00–14.30 **Mari-Ann Rimmel** (ERA). 65 aastat hiljem: välitööd Kihelkonna kihelkonnas
- 14.30–15.00 **Mana Kaasik** (TÜ). *Tere, me oleme Tartu ülikoolist.* Võnnu kihelkonna looduslike pühapaikade välitöödest
- 15.00–15.30 **Sille Kapper** (TLÜ). *Tavaelus teda enam ei esine.* Pärimustantsu kogumisest Eestis 2008–2013
- 15.30–16.00 kohvipaus
- 16.00–16.30 **Margaret Lyngdoh** (TÜ). Dangerous Interactions in Ethnographic Fieldwork
- 16.30–17.00 **Jonathan Roper** (TÜ). Do Songs Have Names?
- 17.00–17.15 raamatuesitlus
Mall Hiimäe “Endis-eesti elu-olu V. Lugemispalu kodusest ja perekondlikust elust” (Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused, 30)
- 17.15 konverentsi pidulik lõpetamine

Eesti Kunstiakadeemia XXXVI soome-ugri uurimisreis Narva ja Leníngradi oblastisse: piirist ja piiritusest

Marika Alver

Eesti Kunstiakadeemia
marika.alver@artun.ee

Sellesuviste välitööde eesmärk oli lähemalt uurida Narva piire – nii füüsilisi, mõttelisi kui metafoorseid – ning nende piiride tähendusi: mis on siin- ja sealpool piiri? Kui tekib piir, kas siis peab valima või saab valida, kummale poole jääda? Kellele kuulub piir?

Ettekanne on inspireeritud Michel de Certeau väitest, et iga jutustus on ruumipraktika – jutustused loovad ruumi, mida praktiseeritakse, ruumi, mis lubab ellu viia sotsiaalseid praktikaid. Seega nii palju, kui on ühes kohas erinevaid jutustusi, on seal ka erinevaid ruume. Need ruumid on määratletud ja üksteisest eraldatud piiridega, millest ilmneb piiri paradoks: eraldades üht ruumi teisest, on piir ka nende ruumide kokkupuutepunktiks ja ühisosaks.

Jõgi, okastraat, müür ja sild tähistavad piiri ning jutustavad piirist. Piiri-jutustuse käigus muutub sümboolne kokkulepitud (kontroll)joon samuti ruumiks, mida praktiseeritakse. Toetudes välitöödel kogutud jutustustele, uuritaksegi ettekandes piiritähistusoperatsiooni, ruumi ja tema väljaspool-suse suhet ning piiri poorset iseloomu – *mis piir see on, kui salakaupa ei ole?*

Ekspeditsioonil osalesid Kalle Keskrand, Julius Kits, Mihkel Reha, Ave Taavet, Madis Tuuder ja välitööde juhendaja Marika Alver.

Folkloristi jälg pärimuskogukonnas

Reet Hiidemäe

Tartu Ülikool
reet@folklore.ee

Keskendun ettekandes küsimusele, kuidas mõjustab folkloristi külastus informantide ja nende lähikondlaste elu pärast folkloristi lahkumist. Tõstatan teema, kas ja millistel juhtudel peaks folklorist kogumissituatsiooni katkestama, et vältida informantide jaoks ebasoovitavaid hilisemaid tagajärgi (näiteks peretüli, diskreetse teabe levimist, hingelisi probleeme)? Kuidas toimida näiteks siis, kui intiimse rituaali läbiviimisele saabub ootamatu publik või kui informandile antud lubaduste täitmine osutub võimatuks? Uurin Eesti ja India materjalile tuginedes, kuidas saab selliste otsuste tegemisel lähtuda põhimõtetest, mis on samad nii omas kui kaugemates kultuurides tehtavatel välitöödel (näiteks kas informeeritud nõusoleku lehest on kasu kirjaoskamatu kogukonna juures).

Tere, me oleme Tartu ülikoolist.
Võnnu kihelkonna looduslike
pühapaikade välitöödest

Mana Kaasik

Tartu Ülikool
kaasik.mana@gmail.com

Looduslike pühapaikade kohta pärimuse kogumine on keeruline ning nõuab teatud puhkudel ettevaatlikkust. Keeruliseks muudavad selle muuhulgas looduslike pühapaikade ja nende tähenduse kadumine rahva mälust ning varasemate (ja ka tänaste) ideoloogiate ja diskursuste mõju praeguse vanema põlvkonna maailmavaatele. Ettevaatlikkusele nõuavad uurijat "püha" teema isiklikkus ning teisalt rahva seas üsna laialt leviv rahvusromantiline hii- ja ohvrikohtade kontseptsioon. Kuidas luua informandiga usalduslik suhe ning veelgi enam – kuidas selgitada välja, kas informant üldse teab või tahab midagi pühapaikadest kõnelda, kui uurija peab esindama institutsiooni ning lähtuma projekti ajalistest ressurssidest?

Ettekandes annan ülevaate Võnnu kihelkonnas sel suvel looduslike pühapaikadega seotud pärimuse jäädvustamiseks korraldatud välitöödest ning probleemidest ja õnnestumistest, millega kohalikke elanikke intervjuerides kokku puutusime.

Tavaelus teda enam ei esine.

Pärimustantsu kogumisest Eestis 2008–2013

Sille Kapper

Tallinna Ülikool
sille.kapper@gmail.com

Tahan tänavusel kogumiskonverentsil mõtestada viimast viit aastat oma elust kui katkematut tantsuetnograafilist välitööd, mille sisuks oli esmalt piiritleda uurimisväli, mis aitaks mõista pärimustantsu fenomeni positsiooni nüüdiskultuuri keskkonnas ja seejärel avada selle tantsuliigi kontseptuaalset ja realisatsioonilist mõõdet ning kultuuri enesekirjelduslik-tõlgenduslikku olemust. Kaasaegsed teoreetikud on märganud, et erinevalt traditsioonilisest tantsuetnograafiast (*dance ethnography*), mis reeglina tähendas pikaajalisi kvalitatiivseid välitöid mõnes üksikus paigas, on nüüdisajal uurimisväli ruumiliselt killustunud, aina sagedasem on uurijate toimetamine mitmeosalisel või dünaamilisel muutuval väljal, mis võib ületada ka rahvus- ja riigipiire (Buckland 2010, Wulff 2013), liikuda koos tantsijate ja tekstidega, mida tantsu käigus või tantsu kohta luuakse ja taasesitatakse.

Projekti "Muutuv pärimustants: kontseptsioonid ja realisatsioonid Eestis 2008–2013" uurimisväli paikneb suurelt jaolt Eesti piirides, hõlmab aga mitmeid kogukondi, kus uurimisperioodil tantsiti pärimustantsu, mida asjaosalised ise mõtteliselt seostasid mineviku talupojakultuuriga, või kus sedasorti tantsimisest ainult räägiti.

Buckland, T. J. 2010. Shifting Perspectives on Dance Ethnography. – A. Carter, J. O'Shea (eds.), *The Routledge Dance Studies Reader*. Second Edition. London: Routledge, pp. 335–343.

Wulff, H. 2013. Dance Ethnography – *Oxford Bibliographies Online* <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0079.xml> (14.11.2013) doi: 10.1093/OBO/9780199766567-0079

Kohtumised tulnukatega: kolm vaadet kahele loole

Kristel Kivari

Tartu Ülikool
kristelkivari@hotmail.com

Igor Volke

Eesti Rahvusraamatukogu
igor@nlib.ee

Umbes 1975. aastal kohtus Kesk-Eesti külas elav seitsmeaastane tüdruk oma koduümbruses kolme kummalise halli mehega, kes tüdruku silme all tundmatu õhusõidukiga lahkusid, jättes rohu sisse kõrbenud jälje. Ühel 1990. aastate alguse sügisel nägi Viljandimaal elav naine õhtupimeduses maja kõrval hiiglasuurt helendavat lendavat taldrikut. Ehmatusega tuppa läinud, leidis naine ahju kõrval seismas kolm rohelist mandlisilmadega mehikest. Need lood on hiljuti saadetud Igor Volkele, kes oma tegevuse tõttu on laiemalt tuntud kui ufolugude koguja ja uurija.

2013. aasta suvel korraldasime kaks välitööreisi nimetatud juhtumitega seotud paikadesse, et asjaosalistega kohtuda ning ühendada analüüsiks kolm erinevat vaatepunkti. Grupi liikmeteks olid Igor Volke, maakiirgustest ning vitsameetodist uurimustööd kirjutav doktorant Kristel Kivari ning Genadi-Erki Hannolainen, kes oli meeskonda kutsutud kui biolokatsioonimeetodi valdaja (vitsa abil keskkonnast nähtamatu signaali püüdja). Nõnda oli välitöö eesmärk ühtlasi ka grupisisene vaatlus: lisaks üleloomulikuga kokku puutunud inimeste lugudele pakkusid meile huvi teiste grupiliikmete käsitlused ja tõlgendused.

Oma ettekandes avame need kolm erinevat vaatepunkti materjalile ning oma välitöökaaslaste meetodikatele. Eesmärgiks on näidata ufolugude uurimise ning analüüsi võimalusi sellises välitöösituatsioonis, mis saab iseseisvaks uurimisobjektiks ning mille kaudu on võimalik illustreerida kaasaegseid akadeemilisi ning mitteakadeemilisi käsitlusi.

Kirjades edastatud pärimusaines

Anu Korb

Eesti Rahvaluule Arhiiv
korb@folklore.ee

Kirjad uurimisainesena pole midagi uut ega unikaalset. Enam on huvi pälvinud kuulsate inimeste (nt kirjanikud, kunstnikud, riigitegelased) kirjavahetus. Põnevaks peetakse ka kirju kaugete aegade tagant. Seekordse ettekande aluseks on Siberi eestlaste kirjad, mis on kirjutatud ajavahemikus 1966–1975 (5 kirja) ja pärast 1991. aastat (umbes 160 kirja). Esimesed kirjutas Krasnojarski kraisi Ülem-Bulanka külas elanud Rosalie Ottesson Igor Tõnuristile pärast Tõnuristi Siberi-reisi, teised on mulle saadetud erinevatest Siberi eesti kogukondadest pärast Siberi välitöid.

Ettekandes on kesksel kohal kirjades edastatud pärimusaines. Vaen, kuiõrd kirjades sisalduv teave kvalifitseerub materjalina, mida tasub arhiivis säilitada. Kas kirjas edastatud pärimus sarnaneb läbi aegade arhiivi vabatahtlike kaastöölise kirjapaneduga? Kuiõrd asjaosaliste eelnevad kohtumised, eelteadmised jm kirjapanekuid mõjutavad? Kuiõrd on kirjades edastatu seotud ajaloolis-kultuurilise keskkonnaga, oleviku ja mineviku koosmõjus kujunenud traditsiooniga ja avatud uutele tõlgendustele?

Dangerous Interactions in Ethnographic Fieldwork

Margaret Lyngdoh

University of Tartu
niniyngdoh@gmail.com

Fieldwork necessitates a constant negotiation between the individual and the “other”. In the six years in which I have researched the ethnic community of the Khasis on the topic of the supernatural traditions, problematic situations and methodological issues were encountered in fieldwork settings. The very nature of the research focus required fieldwork to be carried out in geographically remote, isolated forest villages. As such, my informants have always been the shamans, tigermen, magicians and persons of special repute. My own position as a “half-Khasi” native scholar who did not “look” native, allowed me to have a curious insider/outsider perspective. Fieldwork according to Suzanne Kirschner (1987), involves the temporary letting go of “one’s own set of values, meanings, and modes of expression”. The extent, to which this can be done, however is problematic – because the final, filtered text cannot translate the nature of the vernacular expression of the interaction between informant and fieldworker.

In this paper I will attempt to analyse those fieldwork situations where the interactions with my informants took on a dangerous character. How does one negotiate the possible threat to life and well-being in fieldwork? How is it possible to translate such encounters into the filtered, final ethnographic text?

These are some questions which will be examined within the parameters of accepted, prescribed fieldwork methodology.

Kirschner, S. R. 1987. “Then What Have I to Do with Thee?”: On Identity, Fieldwork, and Ethnographic Knowledge. – *Cultural Anthropology*, Vol. 2, No. 2, pp. 211–23.

Petserimaa setode keelt kogumas

Helen Plado

Tartu Ülikool
helen.plado@ut.ee

Kristel Uiboaed

Tartu Ülikool
kristel.uiboaed@ut.ee

Projekti “Keelealased välitööd Eestis ja Loode-Venemaal” raames on käidud Kihnus, Ruhnus, Hiiumaal, Karjalas ja Vene Föderatsiooni kuuluval Petserimaal keelt ja kultuuri uurimas-salvestamas.

Ettekandes räägime peamiselt Petserimaa välitöödest. Välitööde eesmärk oli ühelt poolt sealse kogukonna kaardistamine (kus ja kui palju setosid elab), kuid teiselt poolt ka võimalikult paljude keelejuhtide (nii vanemate kui ka nooremate inimeste) lindistamine, et fikseerida keelelist ja demograafilist hetkeseisu ja näha teatud keelejoonte levikut. Ettekandes keskendume järgmistele olulistele küsimustele.

1. Kuidas küsida? Keelekogumise meetodid sõltuvad suuresti kogumise eesmärkidest. Ettekandes tutvustame meetodeid, mida oleme kogumistöös kasutanud, ning nende taustaks olnud eesmärke.
2. Kuidas salvestada keelejuhi igapäevakeelt? Et võõrastega kõneldes kiputakse oma keelt rohkem jälgima, tuleb tähelepanu pöörata sellele, kuidas küsitleja ja küsitletava vahelist distantssi vähendada.
3. Millist infot keelejuhi kohta koguda ja miks? Keeleandmete kogumise juures on äärmiselt oluline küsida keelejuhtidelt taustainfot, et teada saada, mis on võinud nende keelekasutust mõjutada. Vaatame, millise info küsimine on oluline Petserimaa kontekstis.
4. Mis kogutud materjalist edasi saab?

Lisaks anname lühidalt ülevaate välitööde tulemustest ja tutvustame seto keele hetkeolukorda Petserimaal.

65 aastat hiljem: välitööd Kihelkonna kihelkonnas

Mari-Ann Remmel

Eesti Rahvaluule Arhiiv
mariann@folklore.ee

Käisime oma töögrupiga (Pille Vahtmäe, Valdo Valper, Jüri Metsalu) 2013. aasta suvel kohapärimust kogumas Kihelkonna kihelkonnas Vilsandi rahvuspargi alal. Sattusime oma teekonnal korduvalt teenekate kolleegide jälgedele (varasem ekspeditsioon Lääne-Saaremaal, kus osalesid rahvaluulekogujatena Ellen Veskisaar, Rudolf Põldmäe, Selma Lätt jt, leidis aset 1958. aastal).

Tindisulepeaga vihikuisse kirjutatud arhiivijutud, Papisaare kalatööstuse ruumides tehtud helisalvestused ja napid mustvalged fotokaadrid said värskete välitööde valguses olulise lisaväärtuse. Ettekandes võrdlen nii "saaki" kui kogumiskonteksti eri ajastuil. Millised muutused on toimunud paari inimpõlve vältel külapildis ja kohapärimuses? Kuivõrd on täitunud eelkäijate unistused, lootused ja ennustused?

"Üldse peaks tänapäeval ka rahvaluule kogumine olema mehhaniseeritud: autoga sõitma sinna, kuhu vaja, ning võtma võimalikult palju lindile – see teeks töö täiuslikuks. Aga peame töötama ikka veel Lönnoti meetodiga: kott paberitega seljas, kepp käes, priiküüt oma jalgadega! /---/ Saaremaa on üllatavalt rikas kohamuistenditest ja igal külal leidub oma muistiseid, mille ümber on koondatud luulelugusid. /---/ Igatahes võib kohamuistendite kogumise alal just Saaremaal teha hiilgavat tööd – koguda tuntud motiividele väga suuresti varieeruvaid teisendeid või detailselt töötades leida täiesti uusi motiive" (Rudolf Põldmäe välitööpäevik, 1958).

Millise pagasiga naaseb tänapäeval Saaremaalt hea tehnikaga varustatud uurija, kes on jahtinud põhiliselt saarlaste kohajutte? Needsamad sirelid, millest kunagised kogujad oma päevikutes kirjutavad, õitsesid tänavu juunikuus sama hurmavalt ka uue uurijapõlvkonna jaoks, olgugi talude asemel sageli vaid rohtunud varemed.

Do Songs Have Names?

Jonathan Roper

University of Tartu
jonathan.roper@ut.ee

Amongst numerous possible scholars, we can pick out Dell Hymes as one among the many who have pointed out that many of the names that we find attached to folk narratives in published collections have been given by scholars rather than by informants. But Hymes still seems to believe that tales have titles among the folk, which they use to refer to and to request them. But what concrete evidence do we have for how the folk refer to and request their narratives, or other genres such as songs? Based on the transcript of fieldwork with traditional singers, this paper examines the reference strategies used to denote particular songs.

Kunsti ja antropoloogia piirimail: kohtumised “mittekohtades”

Eva Sepping

Eesti Kunstiakadeemia
eva.sepping@artun.ee

Arutlen oma ettekandes kaasaegse kunsti ja antropoloogia praktikate võimaliku sidumise ja ühisosa üle. Seosed kahe distsipliini vahel on muutunud järjest päevakohasemaks ka seoses etnograafilise pöördega kunstis: kaasaegne kunst on adapteerinud hulga etnograafilisi võtteid ning paljud kunstnikud tegelevad oma teostes antropoloogiliste uurimisküsimustega.

Antropoloog Arnd Schneider ja visuaalantropoloog Christopher Wright on oma uurimustes väljendanud optimismi kahe valdkonna ühisosa ja lähene-mise üle ning rõhutanud vajadust vastastikku rikastava koostöö ja dialoogi järele. Autorid soovivad uurijatel mitmes aspektis kasutada senisest enam kunsti- ja visuaalpraktikaid, mis võivad teatud olukordades teksti-kesksetest uurimustest viljakamad olla.

Kunstnikuna lähenen oma uuritavatele välitöödel video- ja fototehnika abil. Kohtumispaijana olen enamasti kasutanud nõ sündmuskohta, vaid üksikutel juhtudel olen külastanud inimeste kodusid, sest mind huvitavad vahetud, konkreetse paigaga seotud reaktsioonid, mille käigus anonüüm- sed "mittekohad" muunduvad intiimseks ja tähenduslikuks paigaks. Toon oma ettekandes näiteid ekspeditsioonidest Söktövkari (2009 juulis, 2013 augustis ja 2013 septembris), mille rongijaamas kohtusin Komi poedi Feodor Štšerbakovi tütre Niina Feodorovnaga.